

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СВИРИДЮК ЛЮБОВ АНАТОЛІЇВНА

УДК 82.091

**СУЧАСНИЙ МОЛОДІЖНИЙ РОМАН В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ І
РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Л. ДЕРЕША,
С. УШКАЛОВА, Б. ЛЄБЕРТА, В. ГЕРРНДОРФА, Є. АЛЬОХІНА)**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

- Науковий керівник:** кандидат філологічних наук, доцент
ЧУЛОВСЬКИЙ Богдан Стефанович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри теорії і методики
української та світової літератури.
- Офіційні опоненти:** доктор філологічних наук, професор
ЛІМБОРСЬКИЙ Ігор Валентинович,
Черкаський державний технологічний університет,
професор кафедри прикладної лінгвістики;
- кандидат філологічних наук, доцент
БУГРІЙ Анастасія Сергіївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри англійської філології.

Захист відбудеться «28» жовтня 2016 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » вересня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна молодіжна проза тісно пов'язана з проблемами молодіжного соціуму, проте у сучасному суспільстві процесам формування особистості підлітка та мотивації його поведінки приділяється недостатньо уваги. Саме тому проблеми молоді є основою молодіжного роману початку ХХІ століття. Вони відображені у творчості сучасних українських, німецьких і російських авторів молодіжного роману, серед яких слід виокремити Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа та Є. Альохіна. Своєрідність художнього світу їхніх творів та індивідуальні творчі манери привертають увагу не тільки молоді, а й критиків і науковців-літературознавців.

Стан вивчення молодіжної літератури в українській науці, на відміну від зарубіжного літературознавства, залишається недостатнім. Лише наприкінці ХХ століття з'являються наукові розвідки, в яких досліджується питання молодіжної літератури загалом та молодіжного роману зокрема. Певні теоретичні дослідження цієї проблематики відображено у працях таких зарубіжних (німецьких) учених, як М. Баслер, П. Бльос, К. Борман, О. Брункен, В. Вангерін, Г. Гаас, Б. Гайцельмаєр, А. Германні, К. Гансель, Д. Гренц, Т. Гюлсвітт, Г. Дауберт, К. Додерер, Г.-Г. Еверс, Е. Зайберт, Н. Кальтайс, В. Камінські, Г. Каулен, Г. Лянґе, П. Мюллер, С. Пельтш, Р. Раєке, П. Шайнер, Р. Швайкарт, Р. Штайнляйн.

В українському літературознавстві цій проблематиці частково присвячені праці Т. Гарасим, У. Гнідець, Т. Гундорової, Т. Котовської, Я. Поліщука, О. Стусенка, С. Філоненко, Р. Харчук.

Недостатньо вивченою та неналежно осмисленою на сьогодні залишається жанрова специфіка молодіжного роману, а творчість молодих авторів потребує фахової оцінки та ретельного дослідження. У зв'язку з цим постає проблема вивчення та аналізу сучасного молодіжного роману в контексті розвитку художньої літератури.

Нині у літературознавчій науці немає єдиного погляду на підлітково-юнацькі твори Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа та Є. Альохіна, чия творчість є неоднозначною та провокативною. Кожен новий твір цих авторів супроводжується палкими дискусіями як у періодичних виданнях, так і в мережі Інтернет. Нестандартне зображення сучасного соціокультурного простору у творах призводить до цілком протилежних оцінок. Втім, їхні романи є окремим, специфічним явищем сучасної постмодерністської літератури, яке відзначається низкою суголосних психологічних характеристик, ціннісно-світоглядними аспектами, особливою системою образів і мотивів, спільною тематикою та спрямованістю не лише на читачів підліткового віку та молодь.

Тематика цього дослідження продиктована потребою розширеного та неупередженого розгляду актуальних для сучасної літератури проблем і стилю

написання молодіжного роману з позицій системного аналізу особливостей поетики художніх творів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Наративні та антропологічні виміри літератури та фольклору» (Державний реєстраційний номер 0111U001326). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №6 від 29 січня 2013 року) та перезатверджена 26 квітня 2016 року (протокол № 9).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у розкритті художньої специфіки сучасного молодіжного роману на прикладі творів Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна у контексті сучасної компаративістики та теорії літератури.

Для досягнення визначеної мети було поставлено такі **завдання**:

- виявити генезу та типологічні особливості сучасного молодіжного роману;
- систематизувати та дати аналіз матеріалів літературної критики стосовно творчості Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна;
- проаналізувати в порівняльному аспекті проблеми маргінальності людського буття і засоби її вирішення у літературному творі;
- дослідити морально-духовний аспект романів;
- розглянути психологічні особливості образотворення у молодіжному романі;
- з'ясувати значення хронотопу у романах Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна;
- окреслити засоби вираження художнього мовлення у творах Л. Дереша «Трохи п'їтьми», С. Ушкалова «БЖД», Б. Леберта «Crazy», В. Геррндорфа «Чік», Є. Альохіна «Межі першого рівня».

Об'єкт наукового дослідження – романи українських письменників Л. Дереша («Трохи п'їтьми») та С. Ушкалова («БЖД»), німецьких авторів Б. Леберта («Crazy») і В. Геррндорфа («Чік») та російського літератора Є. Альохіна («Межі першого рівня») у компаративному та теоретичному контекстах.

Предмет дослідження – жанр сучасного молодіжного роману в українській, німецькій і російській літературах, його подібні та відмінні характеристики на матеріалах літературної творчості Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці з літературознавчої компаративістики В. Будного, Н. Бедзір, Л. Врубеля, Л. Грицик, Р. Гром'яка, Д. Дюришина, В. Жирмунського, В. Зарви, М. Ільницького, Е. Касперського, І. Лімборського, З. Мітосек, Д. Наливайка, О. Ніколенко, Д. Уліцької, Е. Чаплєєвича. Особлива увага відведена працям, які присвячені

вивченню поняття «молодіжний роман» В. Вангеріна, К. Ганселя, Г. Дауберт, К. Додерера, Г.-Г. Еверса, Е. Зайберта, Н. Кальтайс, П. Мюллера, Р. Раеке. Вагомими для всебічного аналізу жанрово-сюжетної проблематики сучасного молодіжного роману постають дослідження М. Бахтіна, П. Білоуса, І. Гальперіна, Т. Давидової, І. Лессінга, Н. Ніколіної, В. Проніна, В. Удалова. Актуальними в осмисленні мовного оформлення творів є наукові праці А. Баранова, А. Букалова, І. Дзюби, Л. Масенко, О. Пахльовської, О. Сербенської, Л. Ставицької, О. Чередниченка та ін. У процесі дослідження визначальним теоретико-літературним орієнтиром стали студії з часо-просторової організації художнього твору М. Бахтіна, М. Блоха, А. Гуревича, А. Єсіна, О. Кандрашкіної, В. Карасика, Н. Копистянської, Д. Ліхачова, Ю. Лотмана, О. Переяслової, В. Топорова, Т. Філат, О. Шупти-В'язовської, а також праці з вузлових проблем сучасної української, німецької та російської літератур В. Агєєвої, У. Гнідець, Т. Гундорової, Н. Ільїнської, І. Констанкевич, Я. Поліщука, В. Сірук, О. Стусенка, С. Філоненко, Р. Харчук, Д. Чугунова та ін.

Методи дослідження обрані з урахуванням його теми, мети і завдань. Методологічну основу становлять положення та висновки загальної теорії пізнання. Для реалізації поставлених завдань використовувались загальнонаукові методи, а саме: діалектичний, порівняльний, аналізу, синтезу, абстрагування, індукції та дедукції. При написанні дисертаційної роботи використано такі спеціальні методи вивчення літературних явищ: порівняльно-типологічний – покликаний встановити спільні та відмінні диференційні ознаки у творах письменників, дослідити співвідношення загального, особливого та окремого (підрозділи 1.1., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); біографічний – передбачає встановлення взаємозв'язку між біографією авторів і особливостями створених ними літературних творів (підрозділ 1.2.); культурно-історичний метод полягає у простеженні впливу суспільного та духовного життя на зміст романів і поведінку їх персонажів (підрозділи 2.1., 2.2., 3.2.); рецептивний метод дав змогу встановити сприйняття сучасних молодіжних романів читачами, науковцями-літературознавцями та літературними критиками (підрозділ 1.2.); антропологічний метод споріднений із культурно-історичним, дав змогу дослідити світ людини крізь призму художньої дійсності романів (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); герменевтичний – дав можливість розтлумачити дійсний та з'ясувати прихований смисл творів (застосовано у всіх підрозділах роботи).

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше в українському літературознавстві здійснено комплексний порівняльний аналіз літературного явища сучасного молодіжного роману Л. Дереша «Трохи п'їтьми», С. Ушкалова «БЖД», Б. Леберта «Crazy», В. Геррндорфа «Чік», Є. Альохіна «Межі першого рівня».

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні та дослідженні типологічних ознак сучасного молодіжного роману, його подібностей і

відмінностей у постмодерних українській, німецькій та російській літературах за текстами романів Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна. Уточнено визначення поняття «сучасний молодіжний роман».

Практичне значення дисертації визначається тим, що матеріали дисертації можуть бути використані у майбутніх дослідженнях сучасного молодіжного роману як літературознавчої категорії у національних літературах, при розробці лекцій, загальних і спеціальних курсів із порівняльного літературознавства та теорії літератури, історії української, німецької та російської літератур початку ХХІ ст., у роботі літературознавчих факультативів, наукових гуртків у вищих навчальних закладах для студентів філологічних спеціальностей, учителями-філологами на уроках літератури, студентами при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт.

Особистий внесок здобувачки. Дисертація, автореферат і десять наукових публікацій, у яких висвітлено основні положення наукового дослідження, написані авторкою одноосібно.

Апробація результатів дисертації здійснена на засіданнях кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Основні положення та висновки наукового дослідження були викладені на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (м. Тернопіль, 2013); Міжнародній молодіжній науковій конференції «Прикладные научные исследования: мультидисциплинарный подход» (м. Самара, 2014); III-й Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (м. Дрогобич, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми літературознавчої термінології» (м. Рівне, 2015).

Публікації. Результати дисертаційної роботи викладені у 10 публікаціях, 5 з яких – статті у наукових фахових виданнях з переліку ВАК України, 1 – у закордонному електронному періодичному виданні та 4 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок, із яких основний текст роботи – 192 сторінки, список використаних джерел – 259 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, формулюються мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих висновків, визначається теоретико-методологічна основа, подається інформація про апробацію результатів наукового пошуку, структуру й обсяг

дисертації, а також відзначено зв'язок теми дослідження з науковою проблематикою установи, в якій виконано роботу.

У першому розділі **«Теоретичне осмислення жанру молодіжного роману в порівняльному літературознавстві»** розглянуто теоретичні питання, пов'язані з вивченням генези та типологічних особливостей сучасного молодіжного роману. Досліджується явище молодіжної літератури, його психологічні та функціонально-прагматичні ознаки. Вивчається критична оцінка творчої діяльності Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна.

У підрозділі 1.1. *«Поняття сучасного молодіжного роману в загальному та порівняльному літературознавстві»* висвітлено історію питання, простежується генеза молодіжного роману, встановлюються його типологічні ознаки та виводиться дефініція терміна.

Значний внесок у розвиток теорії молодіжного роману здійснили німецькі літературознавці: В. Вангерін, К. Гансель, Г. Дауберт, К. Додерер, Г.-Г. Еверс, Е. Зайберт, Н. Кальтайс, П. Мюллер, Р. Раеке. Важливими у дослідженні цього питання стали теоретичні судження сучасних українських дослідників, серед яких Т. Гундорова, У. Гнідець, Я. Поліщук, О. Стусенко, С. Філоненко, Р. Харчук.

До молодіжної літератури зараховують переважно розповідні, драматичні та ліричні тексти, які виражають уявлення і відчуття молодих людей. Ці твори, як правило, зображують відмову центрального персонажа від загальноприйнятих стандартів суспільства, пошук власного «Я» і невимушено-спонтанного життя.

Найбільш яскравим жанром для вираження молодіжної проблематики виявився роман, оскільки саме він надає необмежену можливість письменнику відтворити світ своїх думок, переживань, почуттів і пам'яті. Окрім того, романи є на сьогоднішній день найбільш поширеним літературним жанром і вирізняються при цьому різноманіттям тем, форм, функцій, мовними стилями та цільовими групами.

Молодіжний роман як жанр з'явився в кінці XVIII ст., у добу Просвітництва. Саме в цей період видаються романи, написані лише для цільових груп молоді. У молодіжній літературі вони займають вагоме значення, хоча сама назва «роман» рідко знаходить застосування. Його форма значною мірою залежить від рецептивних здібностей читача. Простота, зрозумілість і наочність належать до загальних характерних ознак.

Опрацювання теоретичних суджень щодо молодіжного роману та аналіз текстів сучасних авторів цього жанру дав можливість встановити його типологічні особливості та сформулювати поняття «молодіжного роману», за яким: молодіжний роман – жанровий різновид роману, в ідейно-тематичний центр якого покладено проблеми буття та процесу дорослішання особистості у сучасних соціокультурних умовах, відображення істотних частин сфер зміненої дійсності життя молоді. Зазвичай молодіжний роман написаний автором у молодому віці

для такої ж молодшої цільової аудиторії. При цьому автори не відмовляються від заборонених тем, і тому ці твори юний читач краще сприймає, розуміє і відчуває.

У підрозділі 1.2. *«Рецепція сучасного молодіжного роману»* простежуються особливості критичного погляду на твори українських, німецьких і російського авторів крізь призму національного культурного дискурсу.

У пункті 1.2.1. *«Романістика Л. Дереша: особливості літературознавчої рецепції»* аналізується українська літературно-критична позиція щодо романів молодого автора.

Неоднозначність і невизначеність стосовно авторської майстерності письма властива усім прозовим творам Л. Дереша. Бурхлива реакція літературного світу щодо творчості молодого письменника була спричинена його постаттю, а саме, юним віком на момент виходу роману «Культ», що покликала за собою значну кількість відгуків (Н. Герасименко). Науковці у своїх працях порівнюють Л. Дереша із такими письменниками як М. Коцюбинський, В. Винниченко, А. Чехов, Джойс, Лоусон, Селінджер (К. Родик, Т. Котовська). Критики схвалюють максимально точно, майстерне відтворення сучасності й атмосфери, в якій перебувають персонажі його романів (О. Горелик, В. Волов, І. Кропивко). Водночас автора звинувачують у плагіаті: списуванні у Лавкрафта і Стівена Кінга (О. Стусенко), у надмірному використанні ненормативної лексики (М. Рудська) та у відсутності в його творах сюжету та героя, з яким би читач зв'язав свої вчинки і думки (Ю. Бабичин, М. Карасьов, К. Павлович, М. Цуканова). Л. Дереш володіє власним способом підведення читача до розуміння головного конфлікту. Його читач має потрапити на одну «хвилю» з автором, щоб зрозуміти його героїв і відійти від однозначних оцінок (І. Кропивко).

У пункті 1.2.2. *«Проза С. Ушкалова в літературно-критичному дискурсі»* репрезентовано критичне бачення літературних текстів С. Ушкалова. Критики передусім вважають письмо автора іронічним, пригодицько-хуліганським, образним, сумно-замисленим, стильним і впізнаваним. Його твори відрізняються молодіжною тематикою, що підкреслюється сленговою мовою і, на думку О. Коцарева, є однією із основних причин популярності його творів та особливо доброю рисою з погляду заповнення жанрово-тематичних літературних лакун.

Роман «БЖД» критики називають одним із найвдаліших українських сучасних молодіжних романів, а самого автора – «виразником ідей покоління 2000-х». Цей твір має динамічну композицію та захоплюючу фабулу, він заворожує читача віртуозною дотепністю, а сам автор ніколи не помиляється у поетичних метафорах – вони завжди дотепні, вдалі та виразні (К. Владимірова). Критики С. Терещенко та Б. Образ відзначають у романі «БЖД» вдале поєднання тонкого гумору та життєвої філософії, а також застосування всіх можливих засобів комічного: від гри слів до абсурдних ситуацій. Літературознавець Т. Гундорова вважає роман «БЖД» зразком нового екзистенціалізму, героєм якого є маргінал.

У пункті 1.2.3. *«Творчість Б. Леберта в оцінці сучасної літературно-критичної думки»* розглядаються матеріали літературної критики стосовно творчості Б. Леберта.

Неабияку цікавість критиків викликав дебютний роман Б. Леберта *«Crazy»*, який він написав у 16 років. Цей твір супроводжують цілком суперечливі оцінки. Українська критична рецепція, представлена статтями В. Поліненко та М. Рудської, має головним чином негативне наповнення. Критики не розуміють ажіотажу навколо роману *«Crazy»*. Автора звинувачують у тому, що в цьому творі невинувато порушена структура, в ньому немає ні зав'язки, ні кульмінації, а лише безформний відрізок життя головного героя та його друзів. Наголошується, що Б. Леберта часто порівнюють з українським письменником Л. Дерешем, оскільки вони обидва розпочали свою творчу кар'єру в юному віці.

Д. Чугунов і Л.-Є. Ролоф відзначили майстерність цього самотнього автора. Попри те, що головною темою у кожному творі залишається самотність і підліткова проблематика, автору щоразу краще вдається висловлювати свої спостереження та виражати власні емоції та відчуття світу і виконувати роль *«рупора свого покоління»*.

У пункті 1.2.4. *«Місце творчості В. Геррндорфа в сучасному літературному процесі»* з'ясовується літературно-критична позиція про романну творчість В. Геррндорфа.

Аналіз німецької рецепції дає підстави стверджувати, що роман-бестселер *«Чік»* викликав тільки позитивні оцінки у свого читача. Цей твір вважають винятковим, прекрасним матеріалом, знахідкою для театру (К. Зайдл, М. Біллер, Р. Коаль, Й. Магенау). Він подобається читачам різних вікових категорій, адже проблеми добра і зла, людських чеснот актуальні для всіх поколінь (М. Гайне). В. Геррндорф володіє рідкісним талантом, адже йому вдається автентичною, брутальною мовою персонажів і обмеженим словниковим запасом, стрімко, але передовсім ніжно відобразити дійсність чужого світу (У. Зайдлер). Роман *«Чік»* вміщає у собі всі типові теми та питання пубертату (дружба, любов, сексуальність, комплекси меншовартості, аутсайдерство, пошук пригод, самотність, старість і смерть).

Пункт 1.2.5. *«Провокаційно-романтичний стиль літературної діяльності Є. Альохіна»* присвячено аналізу критичних підходів до творчості Є. Альохіна у російській літературно-критичній думці.

Характерна особливість творчості Є. Альохіна полягає у зображенні таких же молодих людей, як він сам, їх життєвих пошуків у реаліях сучасної Росії. Романи Є. Альохіна не належать до автобіографічних текстів, проте в них спостерігається велика схожість головного героя зі своїм творцем, а другорядних персонажів – із близьким оточенням письменника-музиканта, стиль життя яких не можна назвати зразковим. У зв'язку з цим виникають різні судження щодо життя і творчості Є. Альохіна, переважним чином негативні (А. Кликова, А. Нечаєв).

Позитивно відгукуються про творчість молодого автора В. Айрапетян і А. Хасавов, акцентуючи на кришталевій чесності і видимій простоті, яка відразу знаходить відгук у серці.

У підрозділі 1.3. *«Теоретико-методологічні та філософські основи дослідження»* систематизовано методи компаративістики, що виявилися найбільш доцільними при дослідженні жанру сучасного молодіжного роману. Найактуальнішим став основний метод сучасної компаративістики – порівняльно-типологічний, за допомогою якого вдалося встановити не тільки аналогії та спільності, а й розбіжності у творах Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа та Є. Альохіна. З метою кращого розуміння художніх текстів застосований антропологічний підхід, за яким здійснено спробу пояснити та зрозуміти сучасну молоду людину, її навколишній світ, зображених у художній дійсності творів. На основі рецептивного методу опрацьовані численні літературно-критичні та наукові статті, рецензії, відгуки, передмови до романів. Це сприяло розумінню реакції свідомості та почуттів читача на твір і художній світ автора, адже, сприймаючи твір, читач по-своєму його інтерпретує. У межах культурно-історичного методу пояснено проблематику молодіжного роману як результату суспільного життя та культурно-історичних умов, які склалися у соціумах періоду написання творів. Біографічний метод став доцільним при аналізі взаємозв'язку між творчістю письменника й обставинами його біографії. Герменевтичний метод дав можливість на основі власного та загальнолюдського досвіду пояснити дійсний і прихований сенс романів *«Трохи п'їтьми»* Л. Дереша, *«БЖД»* С. Ушкалова, *«Crazy»* Б. Леберта, *«Чік»* В. Геррндорфа, *«Межі першого рівня»* Є. Альохіна, який концентрується як на літературному, так і на лінгвістичному рівнях творів.

У другому розділі **«Художні особливості сучасного молодіжного роману в українській, німецькій та російській літературах (Л. Дереш, С. Ушкалов, Б. Леберт, В. Геррндорф, Є. Альохін)»** у порівняльному аспекті вивчається своєрідність художнього зображення маргінальності, морально-духовного становлення персонажів і їхнього психологічного образу.

У підрозділі 2.1. *«Маргінальність як характерна риса персонажів романів»* приділяється увага опису феномена маргінальності у текстах романів українських, німецьких і російського авторів.

На основі компаративного аналізу зроблено висновок, що молоді сучасні письменники Л. Дереш, С. Ушкалов, Б. Леберт, В. Геррндорф та Є. Альохін майже одночасно, незважаючи на географічну відстань, у своїх романах порушують проблеми молодого людини, її життя в суспільстві. Їхнім персонажам властиві такі психологічні ознаки, як сумніви у власній цінності, страх бути ізольованим, невизначеність зв'язків із друзями, самотність і надмірна мрійливість, нездатність насолоджуватися життям і відчуття покинутості у світі, а також внутрішній конфлікт, який спонукає до моральної та психологічної кризи і втрати соціальних

орієнтирів, що, за Р. Парком, дозволяє говорити про персонажів згаданих романів як маргінальних особистостей. Сутність маргінальної поведінки персонажів у творах визначається їхнім ставленням до себе та світу, що реалізується у формі антисоціальної (делінквентної), асоціальної (аморальної) та аутодеструктивної (саморуїнуючої) поведінки.

У підрозділі 2.2. *«Морально-духовне становлення персонажів молодіжного роману»* розглядаються морально-духовні характеристики персонажів сучасного молодіжного роману.

Аналіз особливостей морально-духовного становлення героїв романів «Трохи п'їтьми» Л. Дереша, «БЖД» С. Ушкалова, «Crazy» Б. Леберта, «Чік» В. Геррндорфа, «Межі першого рівня» Є. Альохіна дав можливість виявити, що спільним для них є співпереживання один за одного і негативне та упереджене ставлення до старості, а саме, до людей похилого віку. Однак молоді письменники неодноразово змушують своїх персонажів критично подивитися на себе, на власне життя, на його моральний зміст. Їхні персонажі здатні до переживання різної гами емоцій і почуттів, у тому числі й екзистенціальних – совість, провина, сумнів, любов, віра, надія, каяття, які підтримують константність особистості та її індивідуальну цілісність. Проте в жодному творі автори не дають конкретної відповіді на питання, які так хвилюють їхніх персонажів і читачів, але допомагають зрозуміти сутність молодого людини, природу її гуманності чи жорстокості, залишаючи за читачем право вибору.

У підрозділі 2.3. *«Образ підлітка-юнака в українському, німецькому та російському молодіжному романі: психологічний аспект»* зазначається, що персонажі романів «Трохи п'їтьми», «БЖД», «Crazy», «Чік», «Межі першого рівня» з біологічної точки зору на свій вік добре розвинені молоді люди. Однак при аналізі їх соціальної дорослості видно, що вони зовсім не готові брати на себе відповідальність, а думки про доросле життя викликають у протагоністів зазначених романів панічний страх. Психологічна дорослість також не окреслюється найвищим рівнем усвідомлення своєї ідентичності. Персонажі романів не можуть/не хочуть інтегруватися в суспільно-культурний процес, у якому мають зайняти певну позицію дорослого громадянина.

Зроблено висновок, що художнє зображення переходу персонажів від дитинства до юності та зрілості характеризується першим сексуальним досвідом, усвідомленням свого місця у світі та власного призначення, розумінням меж між дитинством і дорослим життям, собою теперішнім і собою колишнім, усвідомленням таких категорій, як життя і смерть, добро і зло, відкриттям складності та неоднозначності світу в цілому.

У третьому розділі **«Часо-просторові та мовно-стилістичні особливості сучасного молодіжного роману»** висвітлено проблему категорії хронотопу, а також мовної картини творів крізь призму ненормативної лексики.

Підрозділ 3.1. *«Хронотоп як жанротвірна категорія у романах Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна»* присвячений часо-просторовій характеристиці як важливій складовій філологічного аналізу сучасного молодіжного роману.

Здійснивши порівняльний аналіз хронотопної організації романів *«Трохи п'їтьми»* Л. Дереша, *«БЖД»* С. Ушкалова, *«Crazy»* Б. Леберта, *«Чік»* В. Геррндорфа та *«Межі першого рівня»* Є. Альохіна, зроблено висновок, що у цих письменників спільні підходи до побудови моделей зовнішніх, локальних і внутрішніх просторів своїх творів. Однак часова організація романів *«Трохи п'їтьми»*, *«Чік»*, *«Межі першого рівня»* різnorідна за своїм граматичним оформленням. Минулий час, у якому автори описують події, сприймається як оповідальне теперішнє. У цьому часі простежується тісний зв'язок із оповідальним минулим, який виражається у спогадах персонажів про колишнє життя. Такі спогади завжди мають оцінний характер і форму зіставлення минулого з теперішнім, у нашому випадку, на користь останнього.

Порівняльний аналіз часових і просторових ознак п'ятьох літературних творів дає підстави для констатації їхніх типологічних подібностей. Автори використовують аналогічні прийоми та засоби для передачі сюжетного часу та часу персонажа. Відмінність полягає у проблемно-тематичній забарвленості текстів, що пояснюється ментальними та світоглядними відмінностями між письменниками.

У підрозділі 3.2. *«Мовні ознаки авторського стилю Л. Дереша («Трохи п'їтьми»), С. Ушкалова («БЖД»), Б. Леберта («Crazy»), В. Геррндорфа («Чік»), Є. Альохіна («Межі першого рівня»)»* досліджується мовний аспект сучасного молодіжного роману у контексті стилістично зниженої лексики.

Зазначено, що романи Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа та Є. Альохіна характеризуються розмовною мовою персонажів і використанням ненормативної лексики: сленгу, суржику, діалектизмів, розмовних слів і конструкцій, вульгаризмів та обценізмів, що шокує багатьох читачів, вихованих на класичній літературі.

Зроблено висновок, що спільною рисою творчості письменників є намагання відобразити душевний стан персонажів, де панує цілковита дисгармонія, а в суспільстві – соціальна нестабільність і невизначеність. Відмінною ознакою є те, якими мовними засобами автори романів відтворюють цей стан. Отже, мовна картина сучасного молодіжного роману служить для цілісного відображення соціокультурних особливостей молодіжного середовища, повної передачі характеристики часу, персонажів та їх ставлення до ситуації, що завдяки авторській позиції набирає специфічного художнього, психоемоційного, соціально-побутового та містичного забарвлення.

У **Висновках** узагальнюються основні результати дослідження.

На прикладі творів сучасних авторів Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна уточнено поняття сучасного молодіжного роману, за яким – це жанровий різновид роману, в ідейно-тематичний центр якого покладені проблеми процесу дорослішання особистості у сучасних соціокультурних умовах, відображення істотних частин сфер зміненої дійсності життя молоді, вираження її уявлень і відчуттів, проблем відокремлення, пошуку себе та своєї ідентичності. Важливою рисою у поняттєвій парадигмі молодіжного роману є юний вік автора та його зорієнтованість на цільову читацьку аудиторію.

Вперше в українському літературознавстві досліджено матеріали літературної критики стосовно творчості Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна.

Аналіз наукових розвідок, публіцистичних і літературно-критичних статей, об'єктом дослідження яких стала літературна діяльність Л. Дереша, а також читацьких відгуків, засвідчив про кардинально різні оцінки його романної творчості. Поряд із категоричними зауваженнями про плагіат, відсутність героїки та сюжету, аморальність, використання ненормативної лексики, низьку культуру автора, відсутність смаку у читачів, літхалтуру чи антилітературу, є похвальні оцінки індивідуальної творчої манери автора: звертання до алюзій на твори всесвітньо відомих письменників; містичність, таємничість, глибокий психологізм, реалістичність творів; творчі та філософськи налаштовані персонажі. Неоднозначність і невизначеність стосовно авторської майстерності письма стосується кожного прозового твору Л. Дереша, що, однак, не зменшує популярність його творів у сучасному літературному континуумі. Адже у процесі читання реципієнт має можливість самоототожнити себе із персонажами творів Л. Дереша та простежити сучасну соціокультурну ситуацію у молодіжному середовищі, яка у його романах відображена максимально реалістично.

Встановлено, що проза С. Ушкалова належить до молодіжного дискурсу. Вона відрізняється своєю іронічністю, дотепністю, реалістичністю, невимушеністю і, водночас, глибоким філософським наповненням. Пригодницько-хуліганський сюжет приваблює читачів різних поколінь, хоча сам автор при написанні своїх творів був зорієнтований на молоду читацьку аудиторію. Письмо С. Ушкалова супроводжують переважно схвальні рецензії, в яких зазначено, що його твори стильні, впізнавані, інтригуючі, непередбачувані, оптимістичні, популярні завдяки сленговій мові, влучним поетичним метафорам, динамічній композиції та захоплюючій фабулі, що в романі «БЖД» зображений психологічний портрет цілого покоління. Проте деякі критики (К. Владимірова, Б. Образ, С. Терещенко) звинувачують його у вживанні ненормативної лексики, одновимірності персонажів, застарілих ідей і надмірній схожості з сучасником С. Жаданом.

У роботі з'ясовано, що успіх молодому автору Б. Леберту приніс його перший роман «Crazy». Саме навколо цього твору існують гострі дискусії щодо

літературної майстерності сучасного німецького романіста. Написаний у 16 років, твір критикують через надмірну простоту, як сюжетної основи, так і лексико-граматичного обрамлення тексту. Відверто автобіографічний роман дозволяє деяким критикам (К. Аменд, Е. Гайденрайх, Т. Ернст) говорити про те, що це не роман взагалі, а скріплені разом оповідання чи щоденник. Однак текст твору цінний у зображенні образу нового покоління, підліткової проблематики, у щирості оповіді. Кожен наступний роман Б. Леберта свідчить про талант, творчий ріст і авторську зрілість письменника на своїй творчій ниві. Від дебютного роману вони відрізняються стильовою витонченістю оповіді, вдосконаленими філософськими діалогами, екзистенційною проблематикою, простотою, динамічним і захоплюючим сюжетом.

У процесі розгляду рецепції літературної діяльності В. Геррндорфа виявлено, що автор залишив чималий творчий спадок. Його твори викликали велику кількість неоднозначних оцінок літературних критиків і читачів, проте абсолютну суголосність спричинив молодіжний роман-бестселер «Чік», який приніс авторові шалену популярність. Зображені у творі проблеми добра і зла, людських чеснот, актуальні як для юного, так і дорослого читача, якого приваблює проста мова роману, молодіжний жаргон, комічні діалоги, тримання напрути аж до фіналу, підліткова проблематика, що дає можливість поринути у спогади про свою власну юність. «Чік» називають світлим, добрим, сонячним романом про період дорослішання, прагнення і невпевнені пошуки у собі, пошук пригод, що дозволяє провести паралелі з романами Й. В. Гете «Страждання юного Вертера», Дж. Селінджера «Над прірвою у житті», Марка Твена «Гекльберрі Фінн». Цілком заслужено цей твір В. Геррндорфа відносять до класичних зразків сучасного молодіжного роману.

Аналіз відгуків на літературну творчість Є. Альохіна свідчить про розбіжності в оцінках його авторської майстерності. Одні критики (А. Кликова, А. Нечаєв) звинувачують письменника у надмірному використанні нецензурної лексики, зображенні неправомірної поведінки персонажів, вживанні ними наркотиків, великої кількості алкоголю, відсутності будь-яких заборонених тем взагалі. На думку інших (В. Айрапетян, А. Хасавов), Є. Альохін володіє високим рівнем художнього виконання і професійною зрілістю. Однак авторові не вдалося повністю розкрити юнацько-підліткову проблематику, що зумовлено зосередженням лише на негативі у житті молодого людини. Проблемою в його творах є внутрішній конфлікт, байдужість і бездіяльність, які залишають його персонажів на одному рівні. Вони деградуєть, а не прогресують, адже попри усвідомлення свого нікчемного становища не намагаються його змінити.

Встановлено, що персонажі названих вище романів – маргінальні особистості. Для них є характерним комплекс таких негативних психологічних ознак, як сумніви у власній цінності, невизначеність зв'язків із друзями, страх бути ізольованим, надмірна мрійливість та занепокоєння власним майбутнім,

впевненість у несправедливому ставленні оточуючих, тривога, агресія, внутрішній конфлікт, невпевненість у собі та зневіра в інших, загальне невдоволення життям, відчай, розчарування, невизнання загальноприйнятих норм і правил поведінки.

Отже, автори романів «Трохи пільми», «БЖД», «Crazy», «Чік», «Межі першого рівня» порушують соціальні проблеми існування молодого людини у сучасному суспільстві. Несформована міцна система ціннісних орієнтирів у персонажів цих творів призводить до внутрішнього конфлікту, в якому першість посідають маргінальна свідомість та маргінальна поведінка.

Розглянута морально-духовна проблематика у зазначених романах, яка засвідчує те, що у творах Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа та Є. Альохіна моральна поведінка персонажів протиставляється аморальній, духовні риси – бездуховним. Таким чином, невизначеності свого власного «Я» та загубленості у пошуках орієнтирів на шляху до майбутнього, неправомірності поведінки та маргінальним настроєм, уживанню наркотиків й алкоголю, протиставляється людяність, гордість, чесність, доброта, взаємодопомога, співчуття та каяття, любов до друзів і близьких, щирість і безкорисливість почуттів, здатність до самопожертви, вміння по-справжньому кохати та переживати.

Замкнутість персонажів у молодіжному середовищі не дає їм можливості віднайти своє місце в реальному світі, побачити себе поза цим середовищем. Обмеження у спілкуванні з різними віковими категоріями спричиняє нехтування літніми людьми, зневагу до старості як нудного, сірого та нецікавого періоду людського життя.

Поряд із цим, жоден із персонажів незадоволений своїм дитинством, скоріше, воно викликає в них негативні спогади, що пов'язано з недостатньою турботою батьків і неприйняттям ними норм суспільства. Критичне ставлення до свого минулого, незадоволення теперішнім і вороже очікування майбутнього породжує постійне відчуття страху та негативізму, в якому живуть юні персонажі, що спричинює внутрішню дисгармонію, яка сприяє руйнуванню морально-духовних рис. Такий стан персонажів автори пояснюють реаліями сучасного суспільства, в якому бездуховність і аморальність проявляються у безкультурному середовищі, безкультурній мові, занепаді морально-духовного життя, знеціненні особистості.

Порівняння психологічного образу підлітка-юнака у романах «Трохи пільми», «БЖД», «Crazy», «Чік», «Межі першого рівня» дало підстави стверджувати, що психологія розвитку персонажів тісно пов'язана з навчанням і трудовою діяльністю, спілкуванням із дорослими, колом друзів та однолітків, думка яких є найавторитетнішою у їхньому віці. Саме ровесники стимулюють поведінку персонажів.

Головні дійові особи романів не виявляють бажання інтегруватися в суспільно-культурний процес, у якому мають зайняти певну позицію дорослого

громадянина. У першу чергу їх цікавить власна особистість, пізнання свого внутрішнього «Я» та емоційний контакт із однолітками. Відсутність стабільної морально-духовної системи цінностей призводить до душевного протистояння, в якому вони знаходяться між вибором кардинально протилежних речей (наприклад, добро чи зло). Вони не можуть самотійно впоратися з намаганням віднайти себе у цьому житті, скинути із себе тягар власної нікчемності, самотності, комплексу меншовартості, тому звертаються за допомогою до таких же недосвідчених, що в результаті призводить до негативних наслідків. Персонажі залишаються один на один зі своїми комплексами та підлітковими проблемами, які в кінці романів так і залишаються невирішеними.

Констатується, що категорії часу та простору визначають організацію і структуру художнього твору та впливають на вираження задуму автора і досягнення ним бажаного естетичного ефекту. Досліджувані автори найчастіше сходяться у моделюванні часо-просторової організації своїх творів. Хронотоп сучасних молодіжних романів «Трохи п'їтьми», «БЖД», «Crazy», «Чік», «Межі першого рівня» характеризується орієнтацією на часову домінанту, нашаруванням часових пластів, ретроспективною формою подієвої композиції, зображенням дійсного та конкретного простору, автобіографічністю. Іманентний час романів завдяки прийомам ретроспекції, інтроспекції, проспекції, візіям, сновидінням, охоплює десятки років, тоді як зображений час – всього декілька днів. Саме ці прийоми допомагають унаочнити характеристики соціально-історичної епохи. В усіх зазначених романах спостерігається вдале моделювання внутрішньо-психологічного простору з локальним і зовнішнім просторами, творча реалізація порогового «хронотопу кризи і життєвого зламу» людини в момент екзистенційної кризи, емблематичних хронотопів зустрічі та дороги. Художній час сучасних молодіжних романів включає в себе поєднання біографічного, побутового та внутрішнього часу, які підпорядковані одне одному, і які виражають світогляд молоді, її ставлення до життя, оточуючих та усвідомлення себе у реальній дійсності.

Опрацювання засобів увиразнення художнього мовлення, яке є вагомою складовою індивідуальної творчої манери автора, дало можливість визначити лексичне забарвлення текстів. Оскільки Л. Дереш, С. Ушкалов, Б. Леберт, В. Геррндорф, Є. Альохін – письменники однієї літературної доби, то мовне оформлення їхніх романів дуже схоже між собою. Воно характеризується живою мовою персонажів і використанням стилістично-зниженої лексики, що має немалий вплив на зацікавлення їхньою творчістю. Намагаючись максимально відтворити дійсність сучасного молодіжного середовища та мову, якою спілкується молодь у повсякденному житті, автори активно використовують у діалогах персонажів суржик, сленгізми, вульгаризми, жаргонізми, діалектизми, обценні слова, англіцизми.

Матеріали дисертації можуть стати основою подальших літературознавчих розвідок у напрямку вивчення молодіжної літератури початку ХХІ століття, а також у руслі імагології та традиційних сюжетів і образів. Порушуючи актуальні проблеми відображення сучасності українськими, німецькими та російським авторами, робота відкриває перспективи вивчення рецепції національних мотивів, взаємозв'язків і взаємовпливів цих літератур.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. Свиридчук Л. А. Морально-духовні виміри персонажів романів «Трохи п'їтьми» Л. Дереша та «Crazy» Б. Леберта: компаративний аспект / Л. А. Свиридчук // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка / За ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука. – Вип. 38. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 384–395. – (Серія «Літературознавство»).
2. Свиридчук Л. А. Мовні аспекти сучасного молодіжного роману в українській та німецькій літературах (на матеріалі романів Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта) / Л. А. Свиридчук // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка / За ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука. – Вип. 39. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 494–498. – (Серія «Літературознавство»).
3. Свиридчук Л. А. Особливості часопросторової організації роману Любка Дереша «Трохи п'їтьми» / Л. А. Свиридчук // Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – Вип. 3 (75). – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 301–304.
4. Свиридчук Л. А. Образ юнака у романі «БЖД» С. Ушкалова та «Границы первого уровня» Є. Альохіна: психологічний аспект / Л. А. Свиридчук // Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. / За ред. О. С. Філатової. – № 2 (16), жовтень 2015. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 251–255.
5. Свиридчук Л. А. Рецепція прози Є. Альохіна (на матеріалі книги «Третя штанина») / Л. А. Свиридчук // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – Вип. 73. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 258–262. – (Серія «Філологія»).
6. Свиридчук Л. А. Молодежный роман как особая жанровая разновидность литературного произведения [Електронний ресурс] / Л. А. Свиридчук // Международный электронный научный журнал «Studia Humanitatis». – 2016. – № 2. – Режим доступу : <http://st-hum.ru/content/sviridyuk-la-molodezhnyy-roman-kak-osobaya-zhanrovaya-raznovidnost-literaturnogo>

Додаткові публікації:

7. Свиридчук Л. А. Маргінальний персонаж у романах «Трохи п'їтьми» Л. Дереша та «Crazy» Б. Леберта / Л. А. Свиридчук // Актуальні проблеми германо-

- романської філології та освітній соціокультурний процес: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 4–5 жовтня 2013 р.). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 183–185.
8. Свиридюк Л. А. Современный молодежный роман: основные признаки / Л. А. Свиридюк // Прикладные научные исследования: мультидисциплинарный подход : материалы международной молодежной научной конференции (Самара, 11–12 декабря 2014 г.). – Самара : СГАУ, 2014. – С. 41.
 9. Свиридюк Л. А. Рецепція роману «Чік» В. Геррндорфа у національній літературі / Л. А. Свиридюк // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : тези III-ї Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Дрогобицький держ. пед. ун-тет імені Івана Франка, 26–27 березня 2015 року). – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 171–172.
 10. Свиридюк Л. А. До питання щодо теоретичного осмислення поняття «сучасний молодіжний роман» / Л. А. Свиридюк // Актуальні проблеми літературознавчої термінології : наук. зб. / Відп. ред. Є. М. Васильєв. – Рівне : О. Зень, 2015. – С. 100–104.

АНОТАЦІЯ

Свиридюк Л. А. Сучасний молодіжний роман в українській, німецькій та російській літературах (на матеріалі творчості Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Геррндорфа, Є. Альохіна). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2016.

Дисертація є спробою комплексного дослідження сучасного молодіжного роману як окремого жанрового різновиду літературного твору. Основою наукової роботи є твори сучасних українських (Л. Дереш, С. Ушкалов), німецьких (Б. Леберт, В. Геррндорф) та російського (Є. Альохін) авторів. Із позицій порівняльного літературознавства системно вивчаються та аналізуються романи «Трохи п'ятьми», «БЖД», «Crazy», «Чік», «Межі першого рівня».

Робота вперше вводить в український літературознавчий обіг термін «сучасний молодіжний роман» та упорядковує структурно-типологічні особливості цього літературного явища. У центрі уваги дослідження – рецепція сучасного молодіжного роману в оцінці літературно-критичної думки; проблема маргінальності, морально-духовної характеристики та психологічного образу персонажів; часо-просторова специфіка, мовностильове оформлення романів.

Ключові слова: духовність, маргінальність, мораль, ненормативна лексика, психологічний образ, рецепція, сучасний молодіжний роман, типологічні особливості, хронотоп.

АННОТАЦИЯ

Свиридюк Л. А. Современный молодежный роман в украинской, немецкой и русской литературах (на материале творчества Л. Дереша, С. Ушкалова, Б. Леберта, В. Херрндорфа, Е. Алехина). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2016.

Диссертация является попыткой комплексного исследования современного молодежного романа как отдельной жанровой разновидности литературного произведения. Основой научной работы являются произведения современных украинских (Л. Дереш, С. Ушкалов), немецких (Б. Леберт, В. Херрндорф) и русского (Е. Алёхин) писателей. С позиций сравнительного литературоведения системно изучаются и анализируются романы «Немного тьмы», «БЖД», «Crazy», «Чик», «Границы первого уровня».

Работа впервые вводит в украинское литературоведение термин «современный молодежный роман», за которым – это жанровая разновидность романа, в идейно-тематическую основу которого положены проблемы бытия и процесса взросления личности в современных социокультурных условиях, выражения ее представлений и ощущений, проблем отделения, поиска себя и своей идентичности.

Доказано, что в большинстве случаев молодежный роман написан автором в молодом возрасте для такой же молодой целевой аудитории. При этом авторы не отказываются от запретных тем, и поэтому эти произведения юный читатель лучше воспринимает, понимает и чувствует. Рассматриваются структурно-типологические особенности этого литературного явления.

В работе на материале литературно-критических, научных статей, отзывов и рецензий осуществлен полиаспектный анализ рецепции романов украинских, немецких и российского авторов. Устанавливается неоднозначность восприятия прозаических произведений этих молодых писателей. Отмечается, что Л. Дереш, С. Ушкалов, Б. Леберт, В. Херрндорф, Е. Алёхин имеют неординарный подход в контексте литературного языка и выборе тематики, тщательно анализируя окружающую действительность и демонстрируя экспрессивные возможности языка, чем и создали современное молодежное читиво.

Указанные писатели сосредоточивают свое внимание прежде всего на человеке, его личной, общественной жизни, ставят кардинальные вопросы бытия, но не всегда указывают пути их решения. Юный читатель сам должен разобраться и оценить глубину отраженных событий, характеры героев, их судьбу, мысли, чувства, стремления. От писателя к читателю передается желание осмыслить бесконечно сложную жизнь и осознать себя в ней.

Важное место в работе занимает анализ художественного изображения психологического образа персонажей, а также маргинальности человеческого бытия и средств ее решения в современном молодежном романе. В центре исследования – маргинальные личности с комплексом негативных психологических признаков. Выясняются причины становления персонажей на путь маргинеса. Рассматривается морально-духовная составляющая персонажей. Изучается противопоставление их нравственного поведения безнравственному, духовные черты – бездуховным.

Теоретически и практически обосновывается содержательная функция хронотопа, устанавливается его значение в построении сюжета. Делается вывод, что категории «время» и «пространство» являются неотъемлемыми составляющими современного молодежного романа, и непосредственно определяют организацию и структуру произведения, а также влияют на выражение авторского замысла и достижения им желаемого эстетического эффекта. Временная и пространственная характеристики указанных произведений разнообразны и глубоко значимы. Обладая высоким эмоциональным напряжением, они выполняют важную сюжетообразующую функцию и выражаются в пороговом хронотопе кризиса и жизненного излома, хронотопе встречи и связанном с ним хронотопе дороги, в описании локального, внешнего и внутреннего времени-пространства, в расширении временных рамок, в многосложности художественного времени романов. Благодаря смещению внешнего и внутреннего хронотопов персонажи романов находятся одновременно в нескольких локусах – в конкретном месте и времени физического пребывания и в пространстве своих мыслей, видений, памяти. Ключевым приемом для моделирования художественного времени в этих произведениях являются ретроспекции, интроспекции и проспекции. Художественное время романов включает в себя биографическое, бытовое и внутреннее время.

Сквозь призму ненормативной лексики рассматривается языковая картина произведений. Авторы молодежного романа широко используют сленг, диалектизмы, вульгаризмы, обценную лексику, иноязычные слова.

Ключевые слова: духовность, маргинальность, мораль, ненормативная лексика, психологический образ, рецепция, современный молодежный роман, типологические особенности, хронотоп.

SUMMARY

Svyrydiuk L. A. The modern youth novel in Ukrainian, German and Russian literatures (based on the works by L. Deresh, S. Ushkalov, B. Lebert, W. Herrndorf, E. Alekhine). – Manuscript.

The Thesis for the scholarly degree of Candidate of Philology in specialty 10.01.05 – The Comparative Literary Study. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2016.

The thesis is an attempt at a comprehensive study of the modern youth novel as a separate genre variety of literary work. The basis of the research are the works of contemporary Ukrainian (L. Deresh, S. Ushkalov), German (B. Lebert, W. Herrndorf) and Russian (E. Alekhine) authors. From the standpoint of comparative literature systematically are studied and analyzed the novels «A Little Bit of Darkness», «Life Safety», «Crazy», «Chik», «The boundaries of the first level».

The thesis introduces for the first time in the Ukrainian literary circulation the term «modern youth novel» and streamlines the structural-typological peculiarities of this literary phenomenon. The focus of research are the reception of modern youth novel in the assessment of literary-critical thought; the problem of marginality, moral and spiritual characteristics and psychological image of the characters; time and space specificity, linguistic and stylistic design of novels.

Key words: spirituality, marginality, morality, normative lexicon, psychological image, reception, modern youth novel, typological peculiarities, chronotope.

Підписано до друку 15.08.2016 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 158/1

Видавництво та друк Ткачук О.В.
71100, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Кірова, 52/49, 53
Тел. (097) 918-66-41, (066) 106-29-93; e-mail: Tizdat@gmail.com
<http://izdatelstvo.at.ua>
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3377 від 29.01.2009 р.